

П. В. Кутуєв, О. Л. Якубін

Мікросоціологія

МІКРОСОЦІОЛОГІЯ (від мікро... і соціологія) - розділ соціології, що вивчає структуру та функціонування малих соціальних груп. У центрі дослідж. М. - невеликі за обсягом соц. групи (мережі) зі стійкими регуляр. зв'язками, повсякден. практиками, індивід. стратегіями та внутр. мотивами: родина, найближче коло друзів і знайомих, робочий колектив, спорт. команда, реліг. секта, субкультура тощо. Поняття «М.» запровадив у наук. обіг у 1930-х рр. франц. соціолог Ж. Гурвіч за аналогією з фізикою мікрочасток (атомів). Ним він позначав окремі та стійкі соц. зв'язки між найближчими елементами. Зародження М. пов'язане з ключовими дебатами кін. 19 ст. щодо легітимації наук. статусу соціології, природи соц. реальності та дихотомії між суспільством й індивідом. Як окремий розділ соціології та її дослідниць. стратегія М. тривалий час не була конвенційно прийнятою у європ. соціол. традиції, особливо тій, що знаходилася під впливом ідей Е. Дюркгайма, який вважав, що соціологія повинна досліджувати окрему колективну надперсонал. соц. реальність, у якій соц. факти є речами (саме це, на його думку, відрізняє предмет соціології від психології та дає їй право на окреме існування), а не окремих акторів, їхні мотиви чи невеликі групи. На протигагу йому франц. соціолог Г. Тард саме у вивченні окремих індивідів, їхньої поведінки, комунікації між ними та наслідуванні вбачав місію соціології. Для неокантіанців і М. Вебера соціологія, як частина наук про дух (культуру), завжди мала справу із індивід., персон. та унікал. і повинна орієнтуватись не на номотетич. метод (орієнтов. на узагальнення та виведення певних універсал. законів, що регулярно повторюються, зокрема як у математиці чи фізиці), а на ідеогр. - опис унікал. характеристик об'єктів (напр., окремих істор. подій, текстів чи предметів мистецтва). Відтак, соціологія за своїм ген. спрямуванням завжди є М., хоча й у версії «розуміючої соціології», покладеної в основу інтерпретац. соціології (водночас у мисленні М. Вебера присутня потужна структураліст. складова). Свою версію соціології (теж за змістом М., але з претензією на наук. точність у стилі

природн. наук) запропонували представники амер. біхевіоризму, що ґрунтувався на біології поч. 20 ст. й експерим. фізіології рос. вченого І. Павлова. Біхевіоризм орієнтувався на тотожність, доступність поведінки людей та ін. живих істот (соц. та біол.) за алгоритмом стимул-реакція, окрім свідомості людини (її внутр. і невидима реальність прихована для наук. спостереження). Осн. методами М. прихильники біхевіоризму вважали експеримент і спостереження, більшість із них проводилися на мишах та голубах для виявлення й формування стійких реакцій організмів на зовн. стимули. Як приклади – дослідж. оперант. поведінки у формі звичок і стійких моделей поведінки Б. Скіннера або у форматі «школи людських відносин» Е. Мейо з акцентуванням на тому, як індивід реагує на різні зовн. ситуації, прагнучи задовольнити свої потреби, особливо у невеликих колективах, об'єднаних спіл. вироб. діяльністю («Хоторн. експеримент»). У подальшому біхевіоризм, як один із альтернатив. варіантів М., набув все більшої формалізації та математизації у форматі поведінк. теорії ігор з її класич. дилемами («в'яз-нів», «курчат» тощо), прив'язаними до експерим. дизайну. Міждисциплінар. характер М. засвідчує її сцієнтис. і позитивіст. варіант – соц.-психол. дослідж. внутр.-груп. динаміки, міжперсон. зв'язків у формі соціометрії та груп. психотерапії австр. і амер. психолога та соціолога Я. Морено, що постала у 1920-х рр. Свою версію М. запропонували прихильники інтерпретац. соціології у форматах символ. інтеракціонізму, феноменології та етнометодології. Для цих напрямів особистість є засадничо соц. і формується у процесі символіч. комунікації з ін. за допомогою безкінеч. актів, обмінів, транзакцій, ігор, комунікатив. взаємодій, погоджень, у які учасники вкладають свій контекстуал. та інтерпретац. сенс. При цьому соціологи виступають не зовн. спостерігачами (як у більш позитивістськи налаштованих напрямках соціології), а учасниками процесу інтерпретації та інтеракції, які мають постійно бути свідомими своїх впливів на тих, кого вони вивчають. Англ. соціолог Е. Гідденс назвав його подвій. герменевтикою – процесом рефлексії соціолога над сенсами тих, кого він досліджує, та влас. пресупозиціями щодо цих сенсів і їхніх носіїв. Соц. порядок (як і загалом суспільство) для цієї версії М. – постійна символічна комунікація усіх з усіма, відтворення людиною свого «життєвого світу», тобто світу, в якому людина живе безпосередньо, де ніби універсал. норми набувають свого значення не автоматично, а виключно через розуміння (прийняття) їх індивідами та конкретні практики. Актори тут – певна роль і водночас місце у ширших соц. структурах. Через постійні акти символіч. взаємодії вони конструюють навколишню соц. реальність, виступають як її результатом, так і співавторами. У такий самий спосіб у межах М. можна вирішити низку фундаментал. для соціології дихотомій: «структура versus агент/актор» (модифіков. версія дебатів кін. 19–20 ст. щодо первинності індивіда чи суспільства); «системи» (у

термінах Т. Парсонса посередниками є влада та гроші) і «життєвого світу» (безпосередні неопосередков. персон. контакти) у вибудуваннях Ю. Габермаса, а також об'єднання мікрорівня (актора) та макрорівня (соц. структур) через цілеспрямов. дію актора (процес структурації Е. Гідденса). Для інтерпретатив. версії М. осн. методами дослідж. є якісні неформал. техніки щодо герменевтики повсякден. комунікації між людьми, контекстуально орієнтов. на здоровий глузд, включене спостереження за повсякден. життям людей, фокус-групові практики та експертні опитування, аналіз документів, текстів та дискурсів. Різновидом М. можна вважати посмодерніст. скептичне ставлення до можливостей людського розуму отримати єдино правильну та універс. відповідь про форми та природу соц. реальності. За такого підходу порятунок від «великих наративів» модерну полягає у пошуку часткового, локального, контекстуального. Критики постмодернізму вважають, що це позбавляє соціологію важливого емансипатив. і прогресист. підґрунтя, робить її виключно описовою та релятивістською. Окремим різновидом М. стала акторно-мережева теорія (Б. Латура, М. Каллон), яка виникла на межі етнометодології та антропології. Ці автори розробили програму вивчення соціології науки, для якої існує лише М. і немає жодної макросоціології, позаяк дослідник завжди має справу з обмеженим колом об'єктів, які можна спостерігати та контролювати. Для них М. - мережа акторів з комунікатив. каналами для перекладу повідомлень один від одного. Вони можуть бути як людськими істотами, тваринами, мікробами, так і неживими предметами (мікроскопом, велосипедом, дверима). Головне - функціонування такої мережі щодо виконання нею певних функцій через безперерв. процес перекладу повідомлення одного актора іншому (М. функціонує на рівні певної тотожності понять та матеріал. об'єктів). У рад. соціології ставлення до М. не було однозначним. Критики звинувачували її представників у абсолютизації психол. та ідеаліст. факторів міжперсонал. взаємодії за рахунок соц. та матеріаліст. чинників. У традиції істор. матеріалізму невеликі групи розглядалися як частина масштаб. і незалеж. від свідомості окремого індивіда соц. формацій, як елементи класової диференціації, основа якої - контроль за засобами виробництва. Разом з тим, вивчення психол. (морал.) клімату в малих колективах, відносин поміж індивідом та колективом, міжперсонал. стосунків, особливо на індустр. підприємствах, віталосся, але розглядалося як форма конкрет. соц. чи соц.-психол. дослідж., а не як М.

Рекомендована література

1. Смелзер Н. Проблеми соціології: Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Пер. з англ. Л., 2003;

2. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации / Пер. с англ. Москва, 2003;
3. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии / Пер. с англ. С.-Петербург, 2007;
4. Латур Б. Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию / Пер. с франц. Москва, 2014.

Бібліографічний опис:

Мікросоціологія / П. В. Кутуєв, О. Л. Якубін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. - Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67592>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).